Seria C. Nr. 14.

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

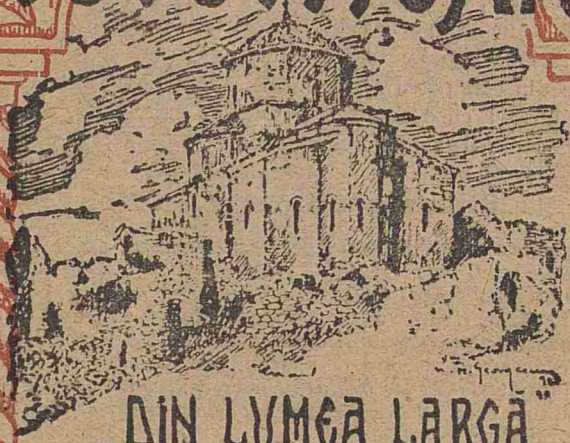

„DIN LUMEA LARGĂ"

ROMÂNII

DE PESTE

NISTRU

DE

V. HAREA

Seria C. CARTEA ROMÂNEASCĂ Nr. 14.

Pretul Lei 3.

www.dacoromanica.ro

CĂTRE CITITORI

Singura publicație de popularizare a științei este biblioteca **„Cunoștințe Folositoare“**, ce apare săptămânal câte un număr sub conducerea *D-lui I. Simionescu*, profesor universitar și membru al Academiei Române.

„Cartea Românească“, dând la lumină această bibliotecă scrisă pe înțelesul tuturor, a umplut un mare gol în publicistica noastră atât de lipsită, până la apariția bibliotecei **„Cunoștințe Folositoare“** de orice lucrări de popularizare a științei.

Fiecare din cele patru serii, în care apar **„Cunoștințe Folositoare“** cuprinde lucrări cu o anumită natură de cunoștințe, după cum se poate vedea din lista numerelor apărute:

Seria A. „Știința pentru toți“.

No. 1. **Cum era omul primitiv** de *I. Simionescu*, adică ce înfățișare avea omul în zorii vieții lui.
„ 2. **Viața omului primitiv** de *I. Simionescu*, adică obiceiurile de hrană, locuință, vânătoare ale aceluiaș strămoș al tuturora.
„ 3. **Gazurile naturale** de *I. Simionescu*, adică descrierea bogățiilor de acest fel cu care ne-a dăruit natura.
„ 4. **Albinele** de *T. A. Bădărău*, sau minunata viață a harnicelor făpturi care strâng pentru noi ceară și miere din potirul fiecărei flori.
„ 5. **Diabetu, îngrășarea, gălbinarea** de *Dr. Căhănescu*: trei din tre bolile cele mai dese, dar cele mai nebăgate în seamă.
„ 6. **Raze vizibile și invizibile** de *C. V. Gheorghiu*, sau puterea ce ne-o trimete soarele.
„ 7. **Viața microbilor** de *Dr. I. Gheorghiu*, ființele mici care nu lasă în pace viața omului, din care pricină trebue să-le cunoaștem, ca să ne putem apăra de ele.
„ 8. **Furnicile** de *T. A. Bădărău*, sau despre tovarășele albinelor în hărnicie, chibzuință și gospodărie.
„ 9. **Viața plantelor** de *I. Simionescu*, din care se vede cât de trebuitor este să cunoaștem nevoile acestor ființe pe seama cărora trăim.
„ 10 11. **Pasteur** de *C. Motaș*, o privire generală asupra întregei activități a marelui om de știință.
„ 12 **Soarele și luna** de *I. Simionescu*, o descriere a celor ce sunt și se petrece în soare și în lună.
„ 13. **Telefonia fără fir** de *Tr. Lalescu.*
„ 14. **Porumbeii Mesageri** de *V. Sadoveanu.*
„ 15. **Planeta Marte** de *Ion Pașa*
„ 16. **Dela Omer la Einstein** de *General Sc. Panaitescu*

www.dacoromanica.ro

Seria C. No. 14
CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGĂ

ROMÂNII
DE PESTE
NISTRU

DE

V. HAREA

BUCUREȘTI
Editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ" S. A.
2659

www.dacoromanica.ro

Cap. I.

AŞEZAREA GEOGRAFICĂ A ROMÂNILOR DE PESTE NISTRU.

Infăţişarea generală a hărţii etnografice. Românii de peste Nistru ocupă locurile cele mai priincioase agriculturii. Astfel, în primul rând, ei sunt aşezaţi pe malul stâng al Nistrului, dela Movilău la vale. Şirul satelor româneşti se îngroaşe lângă vechiul vad dela Raşcov, şi, apoi, devine tot mai larg dela Dubăsari până la Tiraspol, de unde se prelungeşte, subţiat, până la gura Nistrului. Malul stâng al Nistrului, mai cu seamă dela Dubăsari la vale, se înfăţişează ca o terasă largă, cu pământ roditor, bun şi pentru livezi şi pentru vii, ceia ce explică aşezarea agricultorului moldovan.

Dacă tragem două linii paralele plecând de la Dubăsari şi Tiraspol şi având direcţia spre N. E., cam în spre oraşul Balta şi alt punct ceva mai sus de oraşul Voznesiensc pe Bug, atunci avem o serie de fâşii de-asemeni ocupate cu aşezări româneşti. Aceste aşezări sunt în locurile unde se întâlneşte pădurea cu câmpia. Iarăşi observăm că sunt locuri lesnicioase pentru agricultură: se poate plugări cu mult spor, vitele pot paşte în ochiurile de stepă şi în poienele mari ale pădurilor, de unde se adună şi nutreţul de iarnă, însfârşit, se

www.dacoromanica.ro

cultivă cu uşurinţă pomii roditori şi merge bine albinăritul.

Pe malul stâng al Bugului, asemănător cu al Nistrului, satele româneşti iarăşi sunt aşezate delaolaltă. E de însemnat faptul că aceste sate sunt în locurile cele mai bune pentru cultura pământului, căci nu se depărtează mult de malul râului, fiind împrăştiate pe o fâşie îngustă de alungul lui până la întâlnirea cu râul Ingul, lângă Nicolaev: Mai la vale nu se găsesc de loc sate româneşti, prin stepa şi prin bălţile din jurul limanului format de Bug.

Insfârşit, dela Bug înspre răsărit românii aşijderea ocupă văile mai principale (de ex., la izvoarele râului Ingul şi a afluenţilor săi), precum şi fâşii de pământ tot la marginea pădurii, şi a câmpiei. Satele româneşti ajung, bine înţeles tot mai răsfirate, până la Nipru şi chiar îl trec, astfel că sunt câteva sate româneşti în jurul Ecaterinoslavului şi mai multe sate în regiunile industriale din acest guvernământ.. Cel mai depărtat sat spre răsărit e satul **Glodoşi**, la înălţimea Cernăuţului şi cam la 150 chilometri dincolo de Nipru.

Numirile satelor sunt, de obiceiu, neaoş româneşti. Iată câteva numiri, luate la întâmplare, din diferite părţi: Bologani, Ocniţa, Strâmba, Moşnegi în părţile Raşcovului pe Nistru. Găvănos, Botoşani, Pietros etc., de la Raşcov la vale. Mahala Lunca, Teia, Mălăeşti între Dubăsari şi Tiraspol. Slobozia, Grădiniţa, Iasca, Moldovanca etc. — dela Tiraspol până la Marea Neagră. Doi Bani, Căpriţa, Perişori în regiunea Baltei şi Ananiului. Nu mai puţin caracteristice sunt numirile satelor româneşti în gubernia Ecaterinoslavului, unde avem Glodoşi, Şerbani şi alte. Tot aşa e şi cu drumurile. Chiar şi ruşii, ziceau de ex., „sleahul bacilor" drumului ce duce dela satul Doroţca la Dubăsari.

Ce ne spune felul aşezărilor româneşti. Dacă luăm seama mai bine la felul cum sunt aşezaţi

www.dacoromanica.ro

românii de peste Nistru, vedem că ei au prins locurile cele mai potrivite cu firea românului: ori pe malurile râurilor ori aproape de păduri şi la intrare în câmpie. După cum în Moldova oraşele cele mari s'au ridicat în văile unde se întâlneşte pădurea cu câmpia, tot aşa este cu oraşele Balta, Ananie şi Elisavetgrad („Târgul Elisavetei") ale românilor transnistrieni. Nu degeaba poezia populară zice: „Codru-i frate cu românul".

Iar faptul că românii de peste Nistru au putut alege locurile potrivite cu firea lor, după spusele oamenilor cunoscători, dă de bănuit că elementele româneşti au fost cele dintîi care au descălecat aceste părţi. In sprijinul presupunerii arătate mai vine şi o altă împrejurare: nu se află nici un sat românesc în stepa uscată şi puţin roditoare ce se întinde de la staţia Razdelinaia spre răsărit. Aceasta înseamnă că românii n'au venit în părţile transnistriene mai târziu, când locurile erau ocupate de alţii şi când ei ar fi fost siliţi să se aşeze unde s'ar fi nemerit. In orice caz, românii au venit în locurile acestea înainte de ruşi, nemţi şi bulgari care ocupă părţile mai puţin roditoare, şi cel puţin, odată cu ucrainenii, dacă nu mai înainte chiar şi decât aceştia.

Cap. II.

ISTORICUL AŞEZĂRII ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI.

Părerile istoricilor. La întrebarea: pe ce căi şi când au pătruns românii de dincolo de Nistru în locurile ocupate de ei, s'au dat mai multe răspunsuri.

După unii aşezările româneşti din acele părţi ar fi colonizări silite făcute de ruşi în urma războaielor ce au purtat cu turcii. După alţii ar fi colo-

www.dacoromanica.ro

nizări libere; moldovenii ar fi urmat chemarea unor boeri din Moldova, care dobândiseră moşii în aceste părţi, sau chiar ar fi fost ispitiţi de înlesnirile făcute colonizatorilor de autorităţile ruseşti. S'a rostit deasemenea părerea că satele de peste Nistru ar putea dată din timpul stăpânirii lui Duca-Vodă (în a doua jumătate a sec. XVII) asupra teritoriului dintre Bug şi Nistru, deşi acest fapt istoric nu ne lămureşte cum au luat fiinţă aşezările româneşti de dincolo de Bug. Insfârşit, cel puţin unele sate de peste Nistru ar fi din timpul descălecatului Moldovei, când strămbunii noştri au ajuns la Nistru şi se poate chiar să-l fi trecut.

Scrierile mai multor istorici apărute în timpul din urmă, au dovedit că toate aceste păreri au avut o parte de adevăr, dar nici una nu l'a cuprins întreg.

Expansiunea naturală. La descălecatul Moldovei românii au ajuns, într'un răstimp foarte scurt la Nistru, unde au moştenit dela tătarii ce fuseseră înaintea lor aici, câteva vaduri: Cetatea Albă, Tighina şi probabil, Hotinul. Dar „vad" înseamnă trecătorea întreagă, deci moldovenii stăpâniau şi malul celalt al râului, lângă vad. Pe lângă străjile vadurilor trebuia să se fi întemeiat aşezări pasnice de caracter comercial.

Cu toate că pe urmă Podolia, până la Iagorlâc, căzuse în stăpânirea politică a Poloniei, avem fapte precise care arată că Nistrul şi după aceasta a rămas, fără întrerupere, râu moldovenesc, iar moldovenii stăpâniau şi sate de pe malul stâng al lui.

Legăturile comerciale şi politice. Principatul Moldovei totdeauna a căutat să facă cu ţările de peste Nistru legături politice şi economice. „Caffa din Crimeia, marea colonie genoveză, era apărată de ostaşi moldoveni şi români în genere, pomeniţi în socotelile ei; negustorii italieni de-

www.dacoromanica.ro

acolo făceau daruri lui Ştefan..." „Dintre cele trei şleahuri care străbăteau „câmpii pustii" dintre Nistru şi Nipru, unul se numia până pe la 1600 „Şleahul moldovenesc..." „Un timp Moldovenii au smuls genovezilor castelul Lerici, o mică fortăreaţă la gura Niprului. Şi, însfârşit, erau legături şi la Nord, căci altfel, bâlciul de la Liublin n'ar fi fost plin de Moldoveni, şi lângă Ostrog, la Ostrokol, vadul nu s'ar fi zis încă multă vreme „bradul basarabesc". (N. Iorga).

Domnii noştri au încheiat adesea alianţe politice şi înţelegeri economice cu regatul Polon, cu hatmanii Ucrainei şi chiar cu ţarii Moscovei.

Şleahurile erau păzite de cazacii a căror cel dintîi şef „e un client al Domnului Moldovei, — Ostafie Daşcovici, şi cel de-al doilea va fi însuşi fiul Domniţei Marita, celei măritate la Ruşi".

Era firesc ca prisosul de viaţă economică, de caracter agricol, al Moldovei, care se crease mai ales în timpurile relativ liniştite după 1624, să se reverse tot mai mult peste Nistru.

Legăturile între familia domnească Movilă şi alte familii de boeri moldoveni de-oparte, şi Polonia de altă parte, fac ca aceste familii boereşti să întemeeze sate peste Nistru (de ex., moşia lui Ieremia Movilă la Ustia[1]), cea mai bine lucrată în vremea aceia în toată Polonia). Călătorii din acel timp spun că în toată Podolia era vie cu adevărat numai partea de lângă Nistru, unde Românii ţineau în stăpânire vadurile şi unde era şi un târg al Dubăsarilor, adecă cei ce „trec cu dubasele după vechiul sistem asiatic al tătarilor".

Ucraina Moldovenească. In 1679 Duca-Vodă, pe lângă domnia Moldovei, mai capătă de la turci şi hatmania Ucrainei, „dându-i-se şi buzduganul

[1]) Astăzi în Polonia sunt câteva sate şi o staţie de cale ferată cu acest nume.

www.dacoromanica.ro

acestei țări". Și cronicarul Neculai Costin, arătând mai cu seamă activitatea economică a lui Duca-Vodă, povestește:

„Și tot într'acest an au mers Duca-Vodă la Nemirova (sat căzăcesc lângă Bug) cu Doamna sa și cu genere-său și **cu multe gloate**[1]), și mergând, apoi întorcându-se pe la Soroca, au făcut case domnești, cu beciuri de piatră, la Țigănăuca, împotriva Sorocii, peste Nistru, și alte case la Peștere lângă Buh; iară la Nemirova au început a-și face stupi, vaci, oi, pluguri de boi pe la toate târgurile de pe cea parte de Nistru, dară velnița de horilcă, de bere și de altele, cumpăra miere și domnească ce era și ducea la Ucraina de făcea mieduri de vindea, și orică avea în gând să se mute acolo, și era cuvânt între oamenii lui, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina, și de-acolo să tragă la Moscu".

E adevărat că domnia lui Duca-Vodă în Ucraina Moldovenească a fost pe scurtă vreme, dar și pe urmă Moldova și-a păstrat vechile drepturi asupra podurilor peste Nistru și asupra capetelor de poduri de cealaltă parte. Astfel e cu Movilău, din fața Otacilor, care rămâne sub stăpânirea Moldovei până la 1812. (I. Nistor).

Viața culturală și religioasă. Dacă până în a doua jum. a sec. XVII se pot urmări numai legăturile noastre politice și economice cu părțile transnistriene, după această dată se adaogă un nou factor: biserica. Ucraina Hanului, partea dintre Nistru și Bug, este alipită mitropoliei de Brăila, împreună cu raialele turcești Izmail, Tighina și Hotin. Mitropolitul Daniil de Brăila se intitulează în 1769: „Mitropolitul Proilarei, al Tomarovei, (Reni)

[1]) De-aici se vede că Duca-Vodă a făcut și colonizări.

www.dacoromanica.ro

al Hotinului, al tuturor marginilor Dunării și al Nistrului și a întregei Ucraine a Hanului".

S'au păstrat 14 copii ruseşti luate de pe originalele moldoveneşti (cele mai multe) şi greceşti ale „gramotelor" date de mitropoliții Brăilei: Daniil, Ioachim şi Chiril, precum şi de Iacob din Iaşi, Inochentie din Huşi şi Amfilohie din Hotin, prin care aceştia numesc preoți în satele de peste Nistru.

Mitropolitul Ioachim vizitează în 1776 satele Balta, Valea Hoțului, Mahala. Mitropolitul Chiril face șase călătorii în această regiune. Episcopul Amfilohie vizitează Molovata în 1779, făcând trei hirotonii.

După binecuvântarea mitropolitului Daniil se construesc biserici în satele Mahala, Pohrebea, Cucieri (Coşeri) şi Demcov. In toată regiunea erau câteva zeci de biserici, ceia ce se vede din faptul că au fost hirotonisiți pentru satele Ucrainei Hanului 27 preoți numai în timpul călătoriilor făcute de mitropolitul Chiril. Cel puțin pe lângă unele din biserici trebue să fi existat școli, în care preoții și dascălii învățau pe băeți și flăcăi a buchisi și a scrie slovele chirilice căci mulți preoți erau dintre localnici și numai pe un timp scurt se duceau în Moldova ca să deprindă mai bine rânduiala bisericească.

Abia dela 1789, odată cu al doilea războiu rusoturc în timpul domniei Ecaterinei a II-a, găsim mai multe urme istorice după care reese vădit amestecul rușilor în administrația acestor părți. Favoritul Ecaterinei, Potemkin, care era şi comandantul suprem al oştilor ruseşti vroia să reînființeze imperiul greco-bisantin, distrugând mai întîiu Turcia. Pentru ușurarea comunicațiilor și pentru a pune stăpânire pe Marea Neagră, trebuia să aducă la o stare economică mai ridicată părțile de lângă malul nordic al Mării. Trebuia colonizată

www.dacoromanica.ro

stepa pustie ce se întindea în părțile acestea, trebuia să se dea o administrație așezărilor ce se găsiau de-acum prin partea locurilor și să se dea un imbold mai puternic pentru viața economică, ceiace s'a făcut mai pe urmă prin întemeerea portului Odesa. Dar populația ce se găsia în acest timp în stepă, — și mai ales în partea ei dintre Nistru și Nipru, — această populație în cea mai mare parte era moldovenească. După cercetările profesorului basarabean, I. Frațiman, în acest timp se găsiau acolo următoarele sate cu populația curat moldovenească sau amestecată cu ucraineni, mult mai puțini, însă, la număr: Molovata cu biserica din 1761, Doroțca, cu biserica din 1768, Mahala, biserica din 1770, Coșeri, bis. din 1772, Butur, bis. 1773, orașul Ananie, biserica de piatră din 1774, satele Carahan și Iasca, bisericile din timpul turcilor, orașul Dubăsari, biserica de lemn, satele, Teia, Speia, Târnauca (lângă Tiraspol), cu biserici din timpul turcilor; deasemeni satele Tașlâca-Uscat, Goeni, Grădinița; Șipca, Lunca, Tocmageia, Ciubărciu, Păsățel (cu mânăstirea Păsățel în apropiere, pe urmă desființată), Ponoară, Valea-Hoțului Pârâta, cu anîmisul semnat de mitropolitul Ioachim Proilav), Ocna, Doi-Bani, Mălăești, Hlinoaia, Slobozia (până la ruși se numia Rufa), Handrabur, Sucieia (azi Tiraspolul), Brașovanănca, Tașlâc, Caracaș și Nezavertailovca, a căror biserici, în cea mai mare parte, datează din timpul când regiunea a fost sub păstorirea mitropoliților de Brăila.

Transnistriana sub obladuirea Rusiei. După tratatul de pace din 1791, Ucraina Hanului revine Rusiei. Autoritățile rusești moștenind o populație, deși rară, dar cu anumite trebuințe culturale, caută să dea acestei provincii o organizație administrativă și să-i ridice viața culturală. Din punctul de vedere bisericesc provincia, numită

www.dacoromanica.ro

de ruşi „Ociacovscaia oblasti" este alipită la episcopia Ecaterinoslavului. Se înfiinţează patru protopopii şi o administraţie duhovnicească (un fel de consistoriu bisericesc) la Dubăsari. Tot acolo se înfiinţează o tipografie „grecească, rusească şi moldovenească," pusă sub conducerea „protopopului moldovenesc" Mihail Strelbiţchi. (I. Fraţiman).

După 1812, regiunea Ociacovului e dată sub ocârmuirea duhovnicească a mitropolitului Gavriil Banulescu Bodoni conform recomandării sinodului Moldovei, Ţării Româneşti şi al Basarabiei. După moartea lui Gavriil, care după 1812 rămăsese în Rusia cu titlul de „mitropolit al Chişinăului şi Hotinului," regiunea Ociacovului a fost administrată de urmaşul său la eparhia Chişinăului, arhiepiscopul Dimitrie Sulima, până la 1837, când se înfiinţează episcopia Hersonului cu scaunul episcopal de Odesa, căreia îi revine şi această regiune.

Colonizările ruseşti. Deoarece la preluarea provinciei de ruşi ea a fost puţin populată, aceştia fac planuri s'o colonizeze cu moldoveni şi s'o aducă în stare de înflorire economică, dându-i pentru o vreme, chiar denumirea de „Moldova Nouă". Indeplinindu-se voinţa Ecaterinei a II-a, s'au dat pământuri „cu plăcută preferinţă" şi boierilor moldoveni, care primiseră supuşenia rusă. Dar li s'a pus condiţia de a coloniza moşiile obţinute. Iată o listă a colonizatorilor, din cea publicată de d-l I. Fraţiman.

1. Prinţul Deleanu-Cantacuzino, a primit 50.000 deseatine[1]) pe râul Iagorlâc, fondând satul (azi oraşelul) Cantacuzinăuca, cu 512 suflete.

2. Scarlat Sturdza — 12 000 deseatine, pe Iagorlâc, fondează un sat de 297 suflete.

[1]) Deseatina = 1,093 ha.

www.dacoromanica.ro

3. Brigadierul Catargi — 24.000 deseatine pe Cuialnicul-Mic şi pe Valea Porcului, întemeiază două sate (unul Catargino).

4. Filodor, consilier de stat — 4.700 deseatine pe râul Cuciurhan, întemeiază un sat de 135 suflete.

5. E. Balaş — 18.763 deseatine între râuleţele Cuciurhan şi Baraboiu, — fondează satul Balaşenca.

6. Macarescu, consilier de colegiu — 17.850 deseatine, întemeiază un sat de 298 suflete.

7. Cucu, consilier de colegiu, — 6050 deseatine înfiinţează un sat de 284 suflete.

8. Fraţii Gramatini,—6000 deseatine (azi există un cătun Gramaticovo.

9. Cherstici — 11.160 deseatine, întemeiază două sate (azi există un sătucean Cherstinăuca).

Se înţelege că aceştia luau cu dânşii oameni din Moldova, unde unii din ei avusese moşii. De pildă, Măcăreştii aveau moşii chiar în jud Orheiu, aproape de Nistru.

Aceste sunt colonizări libere. Ele au avut loc numai în regiunea dintre Nistru şi Bug. Dar mai înainte de estinderea Rusiei până la Nistru, în timpul războaielor cu turcii, ruşii adesea au ridicat sate întregi din Moldova şi le-au mutat în Rusia. Astfel, cronicarul Niculce spune că „oamenii ereau duşi şi cu vitele lor" La purcesul lui Minih[1]) trimis'au de au robit mulţi oameni din ţinutul Hotinului şi de pe marginea Cernăuţilor şi i-au trecut cu femei cu copii la Mosc, şi-i împărţia pre oameni ca pre dobitoace: unii lua bărbaţii, alţii femeile, alţii copii. Bogate şi multe lacrimi era, cât se auzia glasurile la cer".

Apoi, după 1792, „cât s'au scurs oştile (ruseşti) ele au adus atâta lume, încât se spunea că au fost aşezate acolo „două treimi din locuitorii Mol-

[1]) După războiul din 1739.

www.dacoromanica.ro

dovei". Era vorba să li se dea și autonomie", — când se dăduse și nume de „Moldova-Nouă, de care s'a vorbit mai sus.

Se pare că acestor colonizări forțate își datoresc existența satelor de dincolo de Bug și Nipru. Dar trebue să notăm că numirea de „roate", adecă companii (de a I-XII), ce o au unele sate românești de-acolo, nu poate fi luată ca o întărire a acestei presupuneri. Această numire s'ar putea datori încercării mai târzii de a da satelor din Noua Rusie o organizare militară.

Opera de colonizare, mai puțin intensivă însă în ce privește elementele din principatele românești, continuă și în prima jumătate a sec. XIX, când se dă precădere nemților, bulgarilor și sârbilor. Sunt urme că au fost atrași coloniști ardeleni, români (în afară de „cazacliii" și „mocanii", care adesea treceau Nistrul, fără a se așeza definitiv în Rusia). Insfârșit, în Crimeia și azi există colonii de ciobani ardeleni.

Cap. III.

NUMĂRUL ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI.

Cum trebue privită chestiunea. S'au dat diferite cifre pentru a arăta numărul și importanța românilor de peste Nistru. Unii au pretins că sunt peste 800 mii (Șt. Ciobanu), alții au zis că sunt chiar mai mulți decât un milion, (A. Nour) de unde se făcea încheerea că e o crimă din partea acelor cu răspundere părăsirea acestui grup românesc și dezinteresarea totală față de el. (A. Nour). Dar de-ar fi numai o sută de mii, și chiar mai puțin, încă am avea o datorie culturală față de această ramură a neamului nostru. Astfel că dacă ne interesăm totuși de numărul lor, o

www.dacoromanica.ro

facem mai întîi pentru a găsi adevărul, şi, în al doilea rând pentru a vedea cât de mari trebue să fie jertfele noastre pentru ca fraţii transnistrieni să poată începe şi desfăşura o activitate culturală a lor proprie.

Statistica din 1897. După statistica oficială rusă din 1897 sunt, sub rubrica „Numărul Moldovenilor (românilor)":

Pentru Gubernia	Herson	147.118.
„ „	Podolia	26.461.
„ „	Ecaterinoslav	8.453.
„ „	Taurida (Crimea)	2.895.
	Total	184.927.

Dar în subtitlul rubricei moldovenilor se spune: „Persoanele care au răspuns la recenzământ în limba natală". Din capul locului se vede intenţia de a ascunde numărul adevărat al românilor, căci foarte mulţi moldoveni de peste Nistru ştiu ruseşte, sau, în tot cazul, dialectul rutean din localitate, deci la recenzământ moldovenii au putut să nu răspundă în limba natală, mai cu seamă că nici n'au fos întrebaţi de ce neam sunt. Tot aşa s'a făcut statistica şi în Basarabia, unde ruşii au falşificat adevărul, micşorând numărul populaţiei de baştină aproape cu o treime. Dacă presupunem că acelaş lucru s'a făcut şi peste Nistru, atunci obţinem 277.390 români pentru anul 1897. In anul 1923, socotind creşterea anuală a populaţiei, care la români e de 16 la mie, ar trebui să fie peste 440 mii. Dincolo de Nistru ruşii au putut să ascundă numărul adevărat al românilor într'o măsură mult mai mare decât în Basarabia, unde majoritatea ţărănimei moldoveneşti nu ştie măcar o vorbă rusească. Aceasta se adevereşte prin alte date.

Statistica din 1834. Această statistică ne arată că în 1897 s'a făcut o falşificare prea grosolană

www.dacoromanica.ro

cu privire la românii din Ecaterinoslav. Astfel, după ea erau în 1834,

In Basarabia	406.182 români
„ Herson	75.000
„ Podolia	7.427
„ Ecaterinoslav	9.758

In 1914, această populație trebuia să fie de patru ori mai numeroasă, adecă.

In Basarabia	1.624.000
„ Herson	300.000
„ Podolia	30.000
„ Ecaterinoslav	40.000

Adaogându-se cei din Taurida, ar trebui să fie, pentru 1914 — 15 la 380 mii români transnistrieni. Dar această statistică greșește față de Basarabia cu 10%. Tot așa trebue să fie și pentru celelalte gubernii. Corectând datele de mai sus obținem aproape 420 mii, ceia ce pentru 1923 dă peste 465 mii.

Din această statistică se vede că este exagerat de mic numărul românilor arătat de ruși în 1897 pentru Herson și Ecaterinoslav. Dar și statistica din 1834 e numai mai aproape de adevăr, nu este însă cea adevărată. Astfel, ea arată pentru Podolia numai 7 mii de români, pe când pentru Ecaterinoslav sunt date aproape 10 mii. Dar din istoricul românilor transnistrieni am văzut că Moldova a avut cele mai multe și cele mai vechi legături politice și economice tocmai cu Podolia.

Alte izvoare. Corectări. Dacă folosim și alte izvoare putem să ne apropiem încă mai mult de adevăr. Astfel, după hărțile etnografice, în jud. Balta moldovenii ocupă o întindere de cel

www.dacoromanica.ro

puţin 20% din suprafaţa totală. In acest judeţ, în localităţile cu numiri moldoveneşti se află peste 100 mii de locuitori. Nu este exagerat deci, când socotim că în acest judeţ sunt aproximativ 75 mii de români. Mai puţin, dar totuşi o populaţie românească destul de numeroasă se află în jud. Olgopol. După dicţionarul Enciclopedic Brogh-haus-Eufron, acolo erau în 1905 peste 20 mii, deci acuma peste 25 mii. In celelalte judeţe, iarăşi este o populaţie însemnată, deşi statistica din 1897 nu-o arată de loc, sau numai cu zeci şi sute. Harta etnografică de A. Nour arată mai multe sate moldoveneşti în judeţele Movilău şi Iampol vecine cu Basarabia. In aceste două judeţe autorul hărţii are rude, a trăit câţiva ani şi, prin urmare e în stare să cunoască locurile. Dar ruşii socot acolo câte o sută sau două de moldoveni la judeţ!

Aşa că este aproape de adevăr când admitem 4% de moldoveni pentru Podolia, adecă aproximativ 175 mii în 1923. Această cifră se potriveşte şi cu suprafaţa ocupată de moldoveni după hărţile etnografice ruseşti.

In gubernia Herson, după o statistică a zemstvo'ului, se află 272 mii de români în 1900, ceia ce în 1923 formează cifra de peste 400 mii. Nu posedăm alte date statistice despre gubernia Ecaterinoslavului, dar şeful statisticei zemstvo'ului de-acolo mărturisia în 1918, că în regiunile industriale din gubernia numită, **majoritatea lucrătorilor** sunt moldovenii, care duc o viaţă foarte grea, sunt fără şcoală şi exploataţi fără milă. Câteva sate din jurul oraşului Ecaterinoslav sunt moldoveneşti şi se ocupă cu grădinăritul; tot din moldoveni se recrutează acolo cea mai mare parte de servitoare şi servitori în oraş. Astfel că cifra de 40 mii moldoveni pentru Ecaterinoslav, care rezultă după statistica din 1834 trebue

www.dacoromanica.ro

luată ca bună. Insfârşit, în Crimeia, după scrisorile mocanilor de-acolo, sunt vre-o 7.000 de români transilvăneni, care vor acuma să se întoarcă în ţară, dar din cauza împrejurărilor, până azi nu şi-au putut realiza dorinţa.

In total, aşa dar găsim că sunt peste 620 mii de români transnistrieni. E posibil să fie şi mai mulţi. Mai mult de jumătate de milion de români

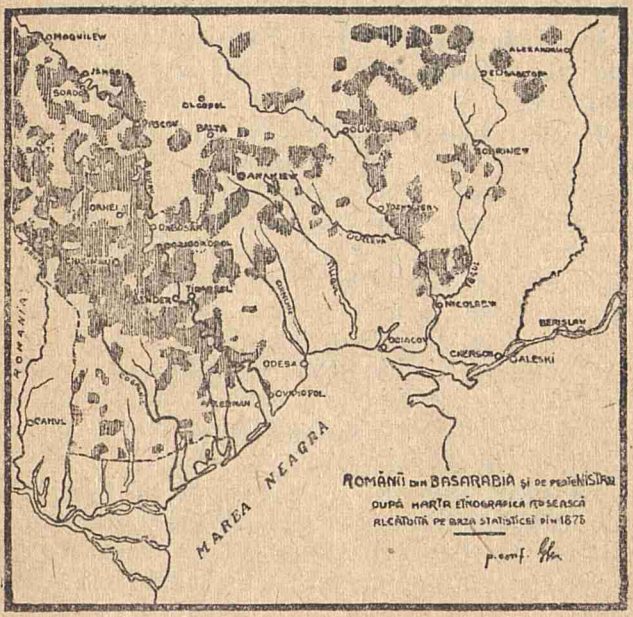

nu trebue uitaţi. Dacă pe vremuri s'a făcut atâtea jertfe pentru Macedo-români, care sunt despărţiţi de noi prin alte grupuri etnice, care vorbesc un dialect deosebit de al nostru, cum putem noi lăsa fără sprijin pe românii transnistrieni, care rostesc dulcele graiu moldovenesc şi la cari nu s'a stins conştiinţa că sunt moldoveni!

www.dacoromanica.ro

Cap. IV.

PORTUL, OBICEIURILE, CÂNTECELE.

Portul. Portul moldovenilor de peste Nistru nu mai are caracterul național. „Din îmbrăcămintea națională a rămas pălăria împodobită cu vâzdoage ce o poartă flăcăii ce au să se însoare. (Th. Burada). Bătrânii poartă „șarf" la gât, bărbații mai tineri și flăcăii din unele părți poartă brâul roșu, uneori un brâu lat cu dungi de diferite culori (bătrânesc), care însă iese din întrebuințare.

Portul femeilor e împrumutat parte de la ucraineni, parte de la bulgarii-coloniști din sudul guberniei Herson. Dar „femeile mai în vrâstă în gubernia Hersonului până astăzi poartă în cap turbane înalte acoperite cu naframă albă", (Șt. Ciobanu) așa cum purtau pe vremuri boieresele noastre și cum și astăzi poartă femeile de la țară din Bucovina, Hotin și alte părți.

Credințele și obiceiurile populare. Credințele datinile și moravurile românilor transnistrieni se deosebesc puțin de-ale românilor de pretutindeni, datorită varietăților locale.

„Aceleași obiceiuri la nunți: pețitorii, vorniceii, conacarii, orațiile, ertăciunea, peteala pe capul miresei, cântecul „Taci, mireasă, nu mai plânge", masa mare, darea cu puștele și altele" (T. Burada). Mai adaogăm și alte obiceiuri de la nuntă, întocmai ca și la românii din alte părți: se dăruesc cămeșe socrilor mari de către mireasa, se fac și se beau „cinstile miresei", ca dovadă că s'a purtat cuminte cât a fost fată mare, se face „corabia", se cântă „Canna Galileii", se îmbracă pe capul miresei „cârpa", de către nuna mare etc., etc. Tradițiile ce s'au păstrat la nuntă explică în mare parte și faptul că moldovenii de peste

www.dacoromanica.ro

Nistru nu s'au putut asimila cu neamurile înconjurătoare. Căci atât fetele mari cât și flăcăii nu se îndură să-și ia de mire sau de mireasă pe cineva de alt neam: în cazul acesta nu s'ar putea împlini obiceiul, n'ar fi o nuntă frumoasă, așa cum **trebue** să fie ca să le meargă însurăților în bine și în plin toată viața.

Din alte obiceiuri, bocetele la înmormântări, cumetriile la nașteri, serbătorile casei, serbătorile păgâne, fie în legătură cu ciclul serbătorilor creștine a cincizecimei, fie fără această legătură, cum sunt „Iarba verde" Rusaliile, Sânzienii, Sâmedru, Colindele de Crăciun cu floriile dalbe și Ler-Doamne, Colinda cu plugușorul de Anul Nou, cu mici deosebiri locale — toate acestea s'au păstrat întocmai ca și la noi. Tot așa povestirile apocrifice sunt așa cum s'au resfrânt în literatura populară română.

Din alte obiceiuri s'a păstrat frăția de cruce, care se obișnuește a se face în ziua de Paștele blăjinilor. Ciobenii se slujesc de aceleași crestături pe răboj pentru socotelile lor, care s'au păstrat din vechime.

Apoi, aceleași credințe în strigoiu, în descântece, farmece, vrăji; aceleași povești cu balauri, cu zmei, cu lei-paralei, cu feți-frumoși și altele. Aceleași dansuri: hora, numită „de dani", sau „joc" sârba bulgărească, de brâu, corăbeasca, nistreanca cunoscută și în Basarabia, hordinca etc.

Toate cântecele populare încep cu obișnuita „frunză verde". Călătorii cari au întrebat pe cărtărești și pe povestitorii de-acolo, dacă nu au învățat cumva cântecele și poveștile lor de la Moldovenii din Moldova, au primit răspunsuri negative. Așa au apucat ei din bătrâni, așa cântă și povestesc ei, așa vor învăța să cânte și să povestească și pe copiii și pe nepoții lor.

www.dacoromanica.ro

Cap. V.

STAREA ECONOMICĂ.

Ocupațiile moldovenilor din regiunile industriale. De obiceiu, toți acei care s'au interesat de românii transnistrieni spune că îndelitnicirea lor cea mai de seamă este plugăritul. Dar e și o parte destul de mare a românilor transnistrieni care e silită să ia drumul orașului și să intre în uzină sau să coboare în mină. Risipiți în grupulețe mici prin masa populației ucrainene și ruse din gubernia Ecaterinoslavului și regiunile vecine ale guberniei Hersonului, cu o industrie minieră în plină înflorire, românii din aceste regiuni sunt cei mai expuși rutenizării sau rusificării.

Pierduți în stepa streină, fără să știe cartea poporului dominant, ba vorbind cu greu chiar limba lui, moldovanul din acele părți este mai slab decât alții în lupta pentru viață. Astfel, îi vedem pe moldovenii din aceste părți dând un număr însemnat de lucrători minieri care au o stare materială dintre cele mai proaste. Tot așa e și cu lucrătorii necalificați din porturile și docurile din Odesa, Herson, și chiar Cremenciug. Pretutindeni acești lucrători, ca și moldovenii ce sunt siliți a se face servitori în Ecaterinoslav, sunt exploatați în chipul cel mai neomenos.

Ciobenii din Crimeia. Cu totul alta e starea materială a românilor din Crimeia, — ardeleni care au ajuns acolo cu turmele lor și au întemeiat câteva sate. Ei stau bine, — au plecat doar din Ardeal ca să capete mai ușor mijloacele de traiu, ca să găsească locuri de pășunat mai bune și n'au pornit de-acasă, cu turmele lor, cu tot, fără a ști încotro merg. Mai toți știu carte, sunt conștienți de naționalitatea lor și acum câțiva ani, când erau legături poștale cu Crimeia, foile

www.dacoromanica.ro

românești din Ardeal, cum și „Cuvântul Moldovenesc" din Chișinău au avut zeci de abonați printre românii aceștia. Dealtfel, ei nici nu sunt supuși ruși și acuma se gândesc mereu la repatriere.

Românii dintre Nistru și Bug, și cei de pe malul stâng al Bugului au o stare relativ bună. Măzili, rezeși și țărani — ca și cei din Basarabia, românii transnistrieni întrec în bunăstare chiar pe basarabeni. Ei au pământ arabil îndeajuns pentru gospodăriile lor: rari sunt gospodăriile cu mai puțin de 5 — 6 hectare de pământ. Samănă mult grâu și ovăz, de-asemeni și popușoiu, a cărui cultură de la dânșii au împrumutat-o și ucrainenii și coloniștii nemți din acele părți. Cultura pământului se face mult mai îngrijită decât în Basarabia, fără a mai vorbi de Moldova. Mai cu seamă s'a îmbunătățit plugăritul în satele moldovenești vecine cu coloniile nemțești. La sămănat și la cosit, precum și la trier se întrebuințează mașine, lucru la care sunt nevoiți și de faptul că în acele sate moldovenii au mult pământ, între 20—50 hectare de gospodar. Ca putere de tracțiune se întrebuințează mai mult caii și mai rar boii. Se țin mulți porci deasemeni și oi multe.

Pe malul stâng al Nistrului cultura pământului se face însă aproape ca și în Basarabia, mai mult pentru trebuințele casei, deoarece produsele de vânzare aici sunt fructele și vinul. Intre altele, singuri moldovenii sunt aceia care cultivă vița de vie în transnistriana. Celelalte neamuri conlocuitoare încă n'au împrumutat de la dânșii această cultură. Dar în anii din urmă această ramură a gospodăriei sătești a fost lovită de felurite boli.

Gospodăria, casa și interiorul ei. In general, țăranii moldoveni de peste malul stâng al Nistru-

www.dacoromanica.ro

lui, la fel cu cei de pe malul drept, din Basarabia, au câte o „grădină în vale", chiar lângă mal, și alta „în deal", iar la mijloc, pe povârnișul malului, sunt așezate gospodăriile lor. Cum, însă, moldovanul nu poate trăi fără umbră la casă, fiecare gospodar de-aici are o mică grădină de pomi și lângă casă. Firește că această grădină e cu mult mai mică decât livezile ce înconjoară casele moldovenilor în acele sate care nu sunt așezate pe mal și unde „grădina" cuprinde un loc destul de mare (dela ¼ până la 1½—2 ha.), astfel că satul întreg apare ca o livadă.

Casele din satele moldovenești de peste Nistru sunt făcute, de cele mai de multe ori, din „cotileț", adecă cărămizi mari, nearse. Mai rar se fac case din lemn lipite cu lut, ca în regiunile cu păduri. Iar pe malul Nistrului, casele se construesc din piatră, ca și magaziile și zidurile din jurul ogrăzii și grădinii. Pe lângă casă sunt magazii, poeți pentru vite, cotețe pentru porci și păsări, un beciu sau zemnic, două țarcuri — pentru vite și pentru nutreț.

Imprejurul casei sau dintr'o parte a ei se face adesea câte o florărie, mai ales dacă gospodarul are fete mari. Pretutindeni casele „au prispe de jur împrejur, ferestrele lor sunt, cea mai mare parte, împodobite pe dinafară cu brâu de puchiței, roș, galbăn, negru și alte culori". Impărțirea caselor înlăuntru e ca și acea a sătenilor români în general. Casele mai nouă se fac cu tinda mai mică, „cămăruță" în fundul ei, care slujește drept „cuhnie", adecă bucătărie, apoi „cămara din față" și „casa cea mare". Uneori, mai rar însă, sunt case cu trei despărțituri și cu bucătăria aparte, lipită din partea din jos a casei, sau din urmă. Alteori acest adaos, numindu-se „cladânca", — cuvânt împrumutat dela ruși, — slujește pentru pastrarea hamurilor și uneltelor mici

www.dacoromanica.ro

de gospodărie, pentru lemne de vreme rea şi alte trebuinţe.

Inlăuntrul casei sunt aceleaşi laviţe („laiţe") acoperite cu „aşternuţele"; acelaş cuptior în că-

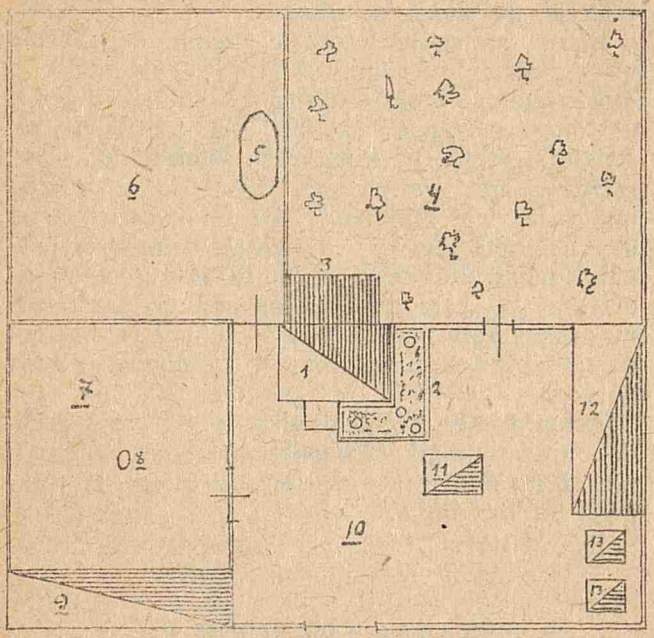

Schiţa unei gospodării româneşti de pe malul stâng al Nistrului.

1. Casa cu cerdac; 2. Florăria; 3. Şopronaşul, numit „cladăuca"; 4. Grădina; 5. Coşul pentru popuşoiu; 6. Tarcul pentru nutreţ; 7. Tarcul pentru vite; 8. ieslele pentru vite, care se mută din loc în loc; 9. Poiată pentru vite; 10. Ograda; 11. Beciul sau Zemnicul; 12. Magazie pentru pâine, trăsuri, butoaie etc. 13. Cotete pentru porci, găini etc.

Se înţelege dela sine că situaţia şi distanţa dintre diferite părţi din gospodărie variază după împrejurări şi mărimea locului.

mară, aceleaş războaie pe păreţi în casa mare, pe când cele ce sunt zestrea fetelor stau în teanc. Flori de busuioc sau văzdoagă pe grinda odăii,

www.dacoromanica.ro

unghiul dinspre răsărit, împodobit cu icoane și cu prosoape atârnate în jurul lor. Ca și în Basarabia, romînca de peste Nistru își face singură lucrurile din casă, cu toate că-și ajută bărbatul la munca câmpului și îngrijește de gospodărie, de vite și de păsări.

Starea materială bună de înainte de războiu se resfrânge și asupra înfățișării exterioare a moldovenilor de peste Nistru. De statură mijlocie, ei sunt bine legați, frumoși, cu trăsăturile regulate ale feței. In Rusia erau buni soldați și se recrutau mai mult pentru cavalerie și guarda imperială. (Șt. Ciobanu). Au un caracter tare, sunt energici plini de inițiativă, — însușiri, probabil moștenite dela cei dintîi descălecători ai acelor părți, care nu erau oameni de rând, căci nu orice plugar poate părăsi locul unde s'a născut ca să caute locuri mai bune și să dureze o viață nouă.

Acum românii transnistrieni o duc mai greu, din pricina vieții neliniștite de-acolo, și mulți din ei, nu numai intelectuali ci și țărani, se refugiază în Basarabia.

Cap. VI.

STAREA CULTURALĂ.

Analfabetismul. Starea culturală a românilor de peste Nistru ar trebui să pue pe gânduri pe orice bun român. După statistica rusă din 1897, în gubernia Herson, la moldoveni sunt 7,8% știutori de carte. Peste 92% de analfabeți!

In Podolia, lucrurile stau și mai slabe. Acolo sunt numai 5% știutori de carte, deci 95% de moldoveni analfabeți! Despre cei din Ecaterinoslav nu avem date, dar din povestirea cumpătimitoare a șefului statisticei dela zemstvo'ul

www.dacoromanica.ro

de-acolo ne putem închipui în ce stare grozavă, nu numai materială ci și culturală, se află moldovenii de-acolo.

Dar, îndeobște, trebue să reducem și mai mult numărul știutorilor de carte, căci ceia ce se învață în școală streină se uită repede.

Intelectualii, Rusificarea. Încă mai rău stau moldovenii de peste Nistru cu numărul intelectualilor. După statistica din 1897, numărul moldovenilor din Herson care au isprăvit școala primară și au mers mai departe, la o școală secundară, este de 668.

Bineînțeles că trebue să fie mult mai mulți intelectuali formați mai ales dela 1897 încoace, dar mai toți aceștia sunt complect rusificați. Aceasta e potrivit cu politica de rusificare a autorităților rusești, prin care se atrag elementele mai răsărite din popor, iar masa mare a poporului este lăsat în deplina întunecime. Astfel din satele moldovenești transnistriene au ieșit o mulțime de familii cunoscute în sudul Rusiei și unele chiar în Rusia întreagă. De pildă: Galaganii (Pavel Galagan întemeind în Odesa un liceu ce-i purta numele lui, i-a donat o avere de peste trei milioane de ruble), Funduclei, în a căror amintire e numită o stradă din centrul Chievului, apoi Corduneanu, Frunzeti, Macarescu, Bantâși, Gredescul, care azi este președintele asociației profesorilor universitari din Rusia sovietică.

Rutenizarea, Românizarea. Dar în timp ce intelectualii sunt rusificați, poporul de jos se rutenizează. E drept că moldovenii transnistrieni au conștiința că sunt superiori față de neamurile alături de care locuesc, și aceasta îi împiedecă mult de a se contopi cu ele. Dar acolo unde sunt în grupuri disparate și mici, sunt supuși unui proces natural de asimilare cu masa înconjorătoare. Aceasta se întâmplă însă și cu ucrainenii

www.dacoromanica.ro

care trăesc în condiții asemănătoare printre moldoveni. Așa că întâlnești pe un Munteanu, un Ungureanu, un Gârneață, vorbind limba ucraineană și spunându-se că e ucrainean, și din potrivă, un Gorodenco, un Litițchi, un Nezavertailo, se spune moldovan și vorbește limba moldovenească, deși trăsăturile feții îl dau de gol.

In ce privește limba, moldovenii au împrumutat o seamă de cuvinte ucrainene, de ex: zaraz = îndată, chirivici, dela ucraineanul cerevici = pantofi, șfartuh = fustă, pe când cuvântul „fusta" la ei nu se întrebuințează de loc. Tot așa și ucrainenii au împrumutat dela moldoveni cuvintele ca stânca, hotar, bădică, măi, bre, etc.

Cu tot împrumutul de cuvinte ucrainene și pe unele locuri tătărești, limba moldovenilor de peste Nistru s'a păstrat curată, aproape de limba cronicarilor noștri. Se întâlnesc chiar cuvinte pe care le găsim numai la cronicari, de ex., sâneț = pușca. (Șt. Ciobanu). Sunt deasemeni cuvinte care se întâlnesc și în satele Bucovinei, de ex., mâneștergură = ștergar, sau cuvinte pe care le întrebuințează numai ardelenii, de ex., „a băinui" în loc de a se scălda sau de a se îmbăia, cum se zice în bazmele noastre.

Dacă mai dăinuește neamul românesc peste Nistru, și dacă vorbește o limbă moldovenească curată, aceasta se datorește tradițiilor și obiceiurilor populare, firii conservative a poporului de jos. Dar această stare de lucruri nu poate să se prelungească la nesfârșit. Ne-o spune însuși românul transnistrian care se plânge într'un cântec popular:

„Nistrule râu blestemat
„De când te-am trecut
„Și am ajuns la Buh
„De frați m'am înstreinat".

www.dacoromanica.ro

Instreinarea complectă îi amenință pe românii transnistrieni, dacă revoluția rusească, pe lângă alte urmări bune pentru români, n'ar fi avut și urmarea că a trezit din toropeală și această frântură a neamului nostru.

Ei s'au refugiat la mânăstiri, unde au găsit alți păstori sufletești, mai apropiați, mai înțeleși, fiindcă vorbeau aceiași limbă. S'a întâmplat că unii din acești păstori să fie tot atât de ignoranți și superstițioși ca și turma lor, de-aici a urmat nenorocirea. Că așa este, se confirmă și prin faptul că nici o măsură a guvernului rus n'a putut potoli mișcarea și numai revoluția rusă a fost acel crater prin care s'a răsuflat și vulcanul național de peste Nistru. In adevăr, în 1917 mișcarea a scăzut simțitor, iar după moartea lui Inochentie ea aproape a încetat.

Cap. VII.

MIȘCAREA NAȚIONALĂ DE DUPĂ 1917.

Revoluția rusă. Cererea bisericii naționale la transnistrieni. Odată cu revoluția rusă semnele de viață națională iau o înfățișare sănătoasă. Dintîi răsună glasurile rari și răslețe ale unor bătrâni înțelepți sau ale unor tineri încercați, care au văzut multe cu prilejul războiului. Pe urmă se naște o adevărată mișcare populară, în care însă intelectualii au un rol activ de îndrumători. Primele semne de trezire au fost tot de natură religioasă. Așa, de ex., țăranul aproape octogenar, Filimon Marian, scrie ziarului „Cuvântul Moldovenesc" din Basarabia în Mai 1917:

„Am de-acum 76 de ani; ca mâine voiu muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldovenească. De-aceia vă rog și vă poftesc să nu-i uitați nici pe Moldovenii de pe malul Nistrului cel din

www.dacoromanica.ro

stânga, din gubernia Hersonului. Că toate satele pe malu Nistrului sânt moldovenești, da preoții mai mult ruși. Și tare ni-i întuneric cu așa slujire. Foarte ni-i sete de preoți moldoveni și nu-i avem; deși sânt unii Moldoveni, tot rusește citesc. Mă rog să mă bucurați cu vre-un răspuns bun la cererea me".

Iar peste o săptămână trimite altă scrisoare:

„Însă dacă milostivul Dumnezeu ne-ar învrednici pe noi să ne dee un preot moldovan băștinaș, asemenea și un psalt, apoi atuncea nouă ni s'ar părè că aceasta este la noi al doilea Paște".

„Of, Doamne! oare voi ajunge eu să văd această mare bucurie? In greerii mei (creerul) să'ncep câteodată îndoeli, iar câteodată găsesc o deosebită bucurie, crezând că aceasta se poate. Insă o! dacă acestea toate s'ar înfăptui în fapt!"

Revendicările politice. De altă natură sunt semnele de trezire venite din partea tinerilor și intelectuali și țărani, atunci îmbrăcați în uniforma militară. Astfel, în primăvara anului 1917 studenții moldoveni din Chiev, între care și câțiva transnistrieni, cer unirea tuturor românilor într'un singur stat național.

Vara, în 1917, în timpul trecerii voluntarilor ardeleni prin Chișinău, între alții, îi întâmpină cu o cuvântare înflăcărată și transnistrianul Grigoraș, de peste Bug. Mistic cum era, și-a exprimat credința nestrămutată „că toți românii se vor uni sub acelaș împărat".

In toamna anului 1917, când se proclamă autonomia Basarabiei de către congresul ostașilor moldoveni, un soldat transnistrian exclamă: „Dar pe noi, fraților, cui ne lăsați? Dacă Dumneavoastră rupeți legăturile cu Rusia, apoi noi atuncea vom săpa Nistrului altă albie, ca noi să fim totdeauna nedespărțiți de voi!"

www.dacoromanica.ro

Congresul naţional din Tiraspol. Congresul ostaşilor moldoveni din Basarabia care a proclamat în Octombrie 1917, autonomia acestei provincii, a avut o însemnătate covârşitoare şi pentru românii transnistrieni prin faptul că a dat un puternic imbold mişcării lor naţionale. In luna Noembrie se formează la Tiraspol un comitet provizoriu de cinci tineri, militari şi civili, care face o strigare către populaţia românească din jud. Tiraspol. Oamenii dela ţară sunt rugaţi să vie la un congres al Moldovenilor care se va ţine în luna Decembrie.

Congresul se ţine în ziua de 17 Decembrie, cu participarea delegaţilor din 20 sate şi oraşele din jud. Tiraspol, cu delegaţi din partea zemstvo'ului judeţean, din partea sovietelor locale, din partea Sfatului Ţării din Chişinău şi cu câţiva ziarişti români dela gazeta „Ardealul".

La congres se hotărăsc în sens pozitiv toate punctele cuprinse în chemarea la congres: Şcoala naţională, cu alfabetul latin, cu predarea istoriei şi limbei române în licee, înfiinţarea caselor de citire naţionale. Sfatul Ţării este rugat să grăbească deschiderea unei Universităţi naţionale, unde să poată studia şi transnistrienii[1]). Se cere apoi serviciul religios şi predica în limba moldovenească, şcoală moldovenească de psalţi, limba moldovenească în seminarul de preoţi din Odesa, **un arhiereu moldovan** pentru transnistrieni cu scaunul episcopal la Tiraspol. Se mai cer judecători moldoveni, traducerea legilor ţării în limba poporului, doctori şi felceri moldoveni, un orfelinat pentru orfanii de război. Intr'un cuvânt, un întreg program de politică culturală a fost stabilit în cele două zile de congres.

[1]) Această dorinţa a transnistrienilor a fost satisfăcută mai târziu prin înscrierea la Universitatea din Iaşi a peste 20 studenţi transnistrieni.

www.dacoromanica.ro

N'au fost uitate la congres nici chestiunile politice. S'a alcătuit o listă de candidați pentru alegerile în Rada centrală Ucraineană din Chiev, adecă parlamentul republicei Ucrainene, ce luase ființă atunci. S'a pus și chestia unirii cu Basarabia — care până azi și-a păstrat la moldovenii transnistrieni vechiul și adevăratul nume „Moldova". Răspunsul a fost că să ne soiudinim (unim) cu frații noștri din Moldova! Oamenii dela țară, — se adresează delegații satelor către solii Sfatului Țării, „sunt trimiși cu aiastă vorbă, să fim cu Dumneavoastră împreună. Cu aiasta ne așteaptă pe noi la sate!"

Adunarea a primit, cu o bucurie nespusă, steagul național din mânile delegaților Sfatului Țării și la urmă s'a fotografiat la un loc cu oaspeții ei scumpi.

Afirmarea drepturilor românești în Rada Ucraineană. Până la instalarea hatmanului Scoropadschi, adecă până la începutul lunei Aprilie 1918, a îndeplinit rolul de parlament Rada centrală, alcătuită în chip vremelnic din delegații diferitelor organizații politice. In acest parlament provizoriu moldovenii au avut doi deputați. Unul din ei, D-l Precul, — care, pe urmă, sub guvernul Scoropadschi, a fost întemnițat, — a cerut autonomia națională personală, în puterea căreia moldovenii de peste Nistru erau să fie recunoscuți ca minoritate etnică și ca persoană morală, cu organizația ei autonomă. Rada Ucraineană admisese acest lucru. Schimbarea de regim, a împiedecat înfăptuirea acestui act politic de cea mai mare însemnătate pentru românii transnistrieni.

Conștiința națională a acestora se manifestă însă, mai cu seamă, în dezbaterile din Rada Ucraineană, prilejuite de Unirea Basarabiei cu regatul Român. Unii din deputații Radei pretinseră că această unire e lipsită de bază istorică

www.dacoromanica.ro

și este imorală, de oarece nu ține seamă de dreptul Ucrainei asupra celei mai mari părți din teritoriul basarabean, locuit de ucraineni. Deputatul român Dumitrașcu spulberă aceste neadevăruri, amintind ucrainenilor și istoria neamului românesc, dovedind tot odată că mai multe drepturi au românii asupra părților transnistriene, căci sunt mai mulți români între Nistru și Nipru, decât ucraineni în Basarabia.

Activitatea național-culturală. Față de manifestările politice ale românilor transnistrieni, ceia ce se făcuse pe terenul cultural era prea puțin. Bibliotecile românești organizate la Chiev, Odesa și Tiraspol, cursuri de istorie, limba și literatura română organizate pe lângă universitățile din Chiev și Odesa pentru studenții basarabeni și transnistrieni — toate aceste aveau în vedere mai mult pe intelectualii. Pentru țărani se începe opera culturală ceva mai târziu, când intelectualii capătă răgaz să se ocupe de asta și când se simt mai pregătiți pentru această operă.

Abia în Mai 1918, pe lângă asociația învățătorilor din jud. Tiraspol se formează secția „moldovenească" din 22 învățători, care cere cu stăruință naționalizarea școlilor primare din satele moldovenești.

Se trimit peste 20 învățători la cursurile naționale de vară din Chișinău și în toamna 1918 se deschid școli românești în peste 10 sate moldovenești, cu cărți școlare aduse din Basarabia. Tot atunci începe organizarea bibliotecelor populare și era pe cale să se organizeze o societate culturală a românilor transnistrieni.

Evenimentele de mai târziu, cum și faptul că cei mai mulți dintre intelectualii moldoveni de peste Nistru s'au arătat dușmănoși față de regimul bolșevic învingător, toate aceste au împiede-

www.dacoromanica.ro

cât ducerea mai departe a muncii pe terenul național-cultural.

Acuma nimic nu se face dincolo de Nistru. Cei mai mulți cărturari moldoveni de-acolo au trecut Nistrul, venind la noi în țară, unde unii dintre dânșii își desăvârșesc studiile la universitățile noastre. E datoria lor, mulți — puțini câți sunt, să nu uite că locul lor este dincolo de Nistru, că sunt datori să trăească laolaltă cu poporul românesc de acolo și bucuriile și suferințele vieții, căutând totdeauna să-i dea povețe și sprijinul moral și intelectual, pe care masa poporului e în drept să-l ceară dela cărturarii ieșiți din rândurile ei.

www.dacoromanica.ro

No. 1. **Ingrijirea păsărilor** de *C. S. Motaș*. Dacă s'ar socoti câtă pagubă se aduce gospodinelor prin moartea păsărilor de curte, această cărtulie n'ar lipsi din nici o casă de gospodar.

„ 2. **Despre tovărășii** de *Preot C. Dron*, ca leac împotriva speculei și a scumpetei.

„ 3. **Despre scarlatină** de *Dr. I. Gheorghiu*, și alte boli care o'moară pe copii, se dau sfaturi folositoare în această cărtulie.

„ 4. **Livada de sămburi** de *C. Gheorghiu*, cum poate să-și o facă fiecare gospodar.

„ 5. **In jurul casei** de *M. Lupescu*, sunt acareturi, cum să ți le orânduești te învață cărtulia aceasta.

„ 6. **Casa** de *I. Simionescu*, omului e bucuria și mulțumirea lui. Cum s'o faci și cum s'o ții, te învață cărtulia.

„ 7. **Morcovul și alte legume** de *P. Roșade*, sau cum să le cultivi ca să culegi mult pe pământ puțin.

„ 8. **Sifilisul** de *Dr. E. Gheorghiu*, este o boală care roade sănătatea celor în vârstă ca și a copiilor. Cum să te ferești de ea și cum să te lecuești îți spune cartea.

„ 9. **Temeiul îmbunătățirii vitelor** de *Th. Chițoi*, stă în cunoașterea și îngrijirea lor.

„ 10. **Votul obștesc** de *A. Gorovei*, e acum dreptul tuturora. Cum să-l îndeplinești te învață această cărtulie.

„ 11. **Creșterea porcilor** de *A. Oescu*, e și ușoară, dar și grea. Boli sunt multe. Cărtulia îți arată leacurile și îngrijirile de dat.

„ 12. **Viermii de mătasă** de *T. A. Bădărău*, sunt o bogăție de care nu ținem seamă. Cum să-i creștem și să-i îngrijim se spune în această cărtulie.

„ 13. **Oftica sau tuberculoza** de *Dr. E. Gheorghiu*, este boala cea mai grozavă care ne amenință pe toți.

„ 14. **Pelagra** de Prof. *V. Babeș*, de asemenea bântuie la țară Trebue să o cunoaștem.

„ 15. **Alegerea semințelor** de *C. Lacriținnu*, este operația cea mai nelipsită pentru a căpăta rod bun.

„ 16. **Creșterea păsărilor** de Prof. *C. Motăș*, interesează pe orice gospodină.

„ 17. **Rătăcirile bolșeviste** de Maior *I. Mihai*, trebue stârpită dintre noi.

„ 18. **O stupină dintr'un roiu** de *N. Nicolaescu*, cine n'ar dori-o? Cum se poate ajunge, stă scris în cărtulie.

„ 19. **Cum se întemeiază o vie** de *D. M. Cădere*, nu mai merge cu obiceiul vechiu; cum trebue să se facă trebue de știut.

„ 20. **Răsadnița și Plantele din răsad** de *V. Sadoveanu*, ne arată cum se reușește să se cultive legume primăvăratice în băligar și sub giamuri.

„ 21. **Lehuzia** de dr. *E. Gheorghiu* ne arată cum trebue să fie îngrijită femeia înainte de naștere și la naștere.

„ 22. **Meșteșugul vopsitului cu bureni** de *Art. Gorovei*.

„ 23. **Cum orbim** de *I. Glovan*.

„ 24. **Păstrarea cărnei de Porc** de *G. Gheorghiu*.

„ 25. **Calul** de Prof. *E. Udrischi*.

„ 26. **Doctorul în casă** de Dr. *O. Apostol*.

www.dacoromanica.ro

No. 27. **Cum trebue să ne hrănim** de *E. Severin*
„ 28. **Lămurirea legii dărilor** de *Iuliu Pascu*
„ 29. **Beția** de *Dr. Emil Gheorghiu.*
„ 30. **Lămurirea Constituției** de *Artur Gorove.*
„ 31. **Lucruri nefolosite în gospodărie** de *I. Simionescu*

Seria C. **„Din lumea largă".**

No. 1. **Ucraina** de *G. Năstase*, este țara din spre răsăritul nostru.
„ 2. **Cehoslovacia** de *I. Simionescu*, este țara tot vecină nouă, care a dovedit închegarea ei prin muncă și hărnicie.
„ 3. **Munții apuseni** de *M. David*, ne sunt scumpi. În ținutul lor trăesc Moții vestiți.
„ 4. **Finlanda** de *I. Simionescu*, este o țară minunată, căci oamenii au făcut minuni de muncă.
„ 5. **Bucovina** de *I. Simionescu*. «veselă grădină», este descrisă cu tot ce are.
„ 6. **Basarabia** de *G. Năstase*, care a stat atâta vreme sub Ruși, ne era puțin cunoscută deși dragă. E datoria fiecăruia să cetească această cărțulie.
„ 7. **Dobrogea** de *C. Brătescu*, Bulgarii zic că e a lor; cât neadevăr ține această spusă, se poate vedea din cărțulia pomenită.
„ 8. **În spre polul sud** de *I. Simionescu*, Muncă și jertfă omenească ce s'au cheltuit pentru a cunoaște această parte de pământ se vede aici.
„ 9 **Olanda** de *Ap. D. Culea*, e țara muncii și a minunilor pe care, ea le aduce.
„ 10. **Viața în adâncul mărilor** de *C. Motaș*. era până acum o taină; acum să știe că e tot așa de variată ca și pe pământ.
„ 11-12. **A. Saguna** de *I. Lupașcu.*
„ 13. **Către Everest** de *I. Simionescu.*
„ 14. **Românii de pes e Nistru** de *V. Harea.*
„ 15. **Ardealul** de *I. Simionescu.*

Seria D. **„Știință aplicată".**

No. 1. **Fabricarea săpunului** de *A. Schorr*, este ușoară. Fiecare gospodină poate să o săvârșească. Cum? Cărțulia îi arată.
„ 2. **Motorul Disel** de *Ing. Casseli*, este astăzi întrebuințat pretutindeni.
„ 3. **Industria parfumului** de *E. Severin.*
„ 4-5. **Aerul lichid** de *Ilie Matei.*
„ 6. **Industria azotului** de *L. Caton.*

Toate aceste cărțulii se pot strânge și în volumașe, fiind paginate în acest scop. Se pot face și abonamente.

În fiecare săptămână va apare câte un număr ce cuprinde 32 pagini și se vinde cu 3 lei.

Se pot face abonamente pentru 20 numere, trimițind 50 lei prin mandat poștal la Societatea „CARTEA ROMÂNEASCĂ" — București, Bulevardul Acanemiei, 3.

De vânzare la toate librăriile și depozitari de gazete din țară.

www.dacoromanica.ro